

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК IV

Рівне – 2016

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. IV / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2016. – 99 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 6 квітня 2016 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Естетична унікальність малої прози Юрія Косача.....	5
ГІЛЬ ЛЮДМИЛА «Позичений чоловік» Євгена Гуцала у контексті української химерної прози	10
ЗАРУБА ОКСАНА Феномен матрициду в українській літературі «розстріляного відродження»	14
КИРИЛЬЧУК ЮЛІЯ Досвід війни у контексті етнічного наративу (на прикладі роману А. Кузнєцова «Бабин Яр»).....	18
КРУПКА ЛЮБОМИР Радянське минуле в Сергія Жадана: ностальгія чи розрив.....	25
КУЗЬ ІНЕСА Психіатрична лікарня як простір випробування (на основі роману «На протилежному боці від добра» Василя Рубана)	30
ЛЯСКОВЕЦЬ ЮЛІЯ Література в осяганні травми: голодомор і культурна пам'ять.....	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Руйнація особистості як результат негативного впливу соціуму (на прикладі роману «Причепа» Івана Нечуя-Левицького та «Люборацькі» Анатолія Свидницького).....	40
МИКИТЮК НАТАЛІЯ Митець і влада в тоталітарному суспільстві (за романом-тетралогією Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху»)....	44
НЕЧИПОРУК КАТЕРИНА Екзистенція вибору в інтелектуальному романі «Недуга» (1928) Євгена Плужника	48
ОРЛОВСЬКА ОРИСЯ Містично-детективна ніша у моделях сучасної української прози	52
ПАХНЮК КАТЕРИНА «Предание о Гаркуше» в системі читацьких інтересів XVIII – початку XIX століття.....	59

РЯБУШИЦЬ НАТАЛІЯ Часопросторовий вимір прози Миколи Гоголя.....	66
САЙКО ОЛЕНА Художній конфлікт особистості і суспільства у романі Сергія Жадана «Депеш мод».....	71
САХНЕВИЧ ТЕТЯНА Жіноча історія гріхопадіння (за повістю Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку»).....	76
СОБЧУК ЛЕСЯ Микола Хвильовий як літературний персонаж роману Уласа Самчука «Темнота».....	82
ЧУБИК ВІТА Моделювання жіночих персонажів у прозі Марії Матіос (на прикладі повістей «Солодка Даруся» та «Москалиця»).....	91
ЯРОШ ТЕТЯНА Звукові імпресії у «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської	95

Орися Орловська

Науковий керівник – доктор філ. наук Захарчук І. В.

МІСТИЧНО-ДЕТЕКТИВНА НІША У МОДЕЛЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ

Стаття присвячена дослідженню художнього тексту з елементами містики та детективу в сучасній українській прозі. Зокрема увага концентрується на сюжетних аспектах твору.

Ключові слова: полістилістика, сюрреалізм, детектив, містика.

The article investigates the relevance of modern prose with elements of mystery and detective. The main focus of the plot and stylistic manner works.

Key words: polistylistyka, surrealism, detective, mystery.

XX століття для української літератури — дуже плідна пора, яка дала нашій культурі багато талановитих митців і геніальних творів. Художні пошуки українських письменників продемонстрували розмаїття змістових моделей, естетичних засад, жанрово-стильових підходів.

XXI століття також прикметне мистецьким багатоголоссям. У сучасній прозі співіснують різні тенденції без чітко визначеної диференціації. У жанрово-тематичному вимірі присутня детективна, фантастична, містична проза, що представлена оповіданнями, новелами, повістями, романами. Для визначення загального стану української прози останніх років найкращим є термін «полістилістика», коли кожен окремих авторський художній текст поєднує різностильові елементи.

Під полістилістикою у літературознавстві розуміють жанрове розмаїття аж до порушення літературних канонів та перелицювання традиційних засобів поетики, що зумовлює нові параметри постмодерністської літератури: сюжетну непередбачуваність і незавершеність, неакцентованість ролі автора, інтермедіальність, інтертекстуальність, активізацію ролі читача, відсутність ідеологічної мети [10, 25].

Красномовно, що вперше термін «полістилістика» запропонував композитор Альфред Шнітке на VII Міжнародному музичному конгресі в Москві (6–9 жовтня 1971 р.). При цьому митець вирізняв два її принципи – цитування і алюзію. Цитування – несподіване введення фрагментів з чужих творів, що різко контрастують за стилем з авторською манерою написання. Алюзія — використання в музичному творі знаменитої мелодії, яка натякає на який-небудь загальновідомий мистецький або побутовий факт.

Наступним внеском у розробку проблеми була стаття Г. Григор'євої, котра звернулася до терміну зі сфери архітектури «еклектика». Його трактовано як «метод активних стильових взаємодій». До дослідження теорії полістилістики долучилася Валентина Холопова. Вона розширила типологію Шнітке, додавши типи дифузії та колажу.

Стаття має на меті проаналізувати твори сучасних українських письменників, які містять детективно-містичні сюжети. Ми намагатимемось звернути увагу на стильову манеру письма, побудову подієвої канви, моделювання психіки персонажів.

Твори сучасних письменників, таких як Дара Корній, Володимир Даниленко, Галина Пагутяк, Володимир Лис, мають широку читацьку аудиторію та викликають постійний інтерес. «Якщо в українського письменника є уява і смак, він цілком може обійтися і без імпортних гномів та гоблінів і тішитися увагою читачів». Важко сказати краще – адже Дара Корній доводить своїми творами це твердження.

Творець українського фентезі Дара Корній у романі «Зворотний бік світла» доводить, що український фольклор і міфологія в поєднанні з авторською уявою – бездонне вічне джерело чудових, вражаючих глибиною й цікавістю сюжетів.

Авторка звертає увагу на те, що світло не може існувати без темряви, як і темрява без світла. Так, головна героїня Мальва, дочка жінки-воїна із племені амазонок Верхи та темного безсмертного Стрибога, перед якою постає нелегкий вибір. Неймовірні перетворення доведеться пережити дівчині: прийняти правду про своє походження, приготуватися до нового життя, яке багате на пригоди та боротьбу.

Окремий, але невіддільний від долі Мальви, сюжет про жінку Птаху. Вона теж колись була звичайною дитиною, що одна вижила після того, як темні знищили її рідний Світ Чотирьох Сонць. Вражає історія її кохання та багатоговікового шлюбу зі Стрибогом, котрий зрікся свого темного світу заради неї. У їхній історії переплелися любов і ненависть, світле й темне.

Твори Володимира Лиса завжди неоднозначні, приховують маленькі і великі таємниці. Так, у романі «Графиня» головним героєм, з одного боку, є графиня – Венцеслава, яка жила в XVIII столітті, була родом з кріпосних, але мала успіх у чоловіків. Цей успіх був зумовлений її красою, а також – містичними силами. Вона мала трьох чоловіків. Першого сама привела до місця страти, другий – лжеграф, був вигнаний справжнім графом, граф у свою чергу зник на полюванні. А ще в містечку запанувала паніка з приводу того, що хтось душив собак.

З іншого боку, головним героєм постає вчитель малювання в місцевій школі Платон Лемещук – красивий і талановитий художник, з дуже заниженою самооцінкою своєї творчості і всього свого життя. Події, котрі описано в романі, припадають на кінець XX століття. Довкола головного героя починають відбуватися дивні події, овіяні загадками, містичними пригодами, і звичайно жінками. Тут і телеграми невідомо від кого, і зникнення всього творчого доробку, і проповідники, і містичні видіння, і знову ж в місті хтось душив собак – і маленьких, і здорових, і вони не чинять опору.

Третьою героїнею виступає учениця Платона, якій він допоміг із навчанням – Люба Смажук. Вона – талановита художниця і приваблива

жінка, заради якої чоловіки готові на все. Крім малювання є у неї ще одна пристрасть – дослідження життя графині Венцеслави.

Психологія і мотивація поведінки героїв у творах Лиса як завжди дуже переконливі. Щоразу відкриваючи книгу цього автора, ти ніби стаєш учасником тих подій, радієш і сумуєш разом із героями, і в кінці твору не приховуєш емоцій – скрикуєш від подиву і захоплення.

Так, у книзі «Камінь посеред саду» відчутно глибоке проникнення в душевний стан людини, яка намагається змінити свою долю, неминуче приводить до запитань, які поставить собі читач. Одне з них, адресоване всім: чи готові ви підняти таємничий камінь, який лежить у вашому саду?

Головним героєм твору є Андрій Троян. Він занурюється в стани розчарування, депресії, страху та переживає зміну цінностей.

Сюжети творів В. Лиса дуже динамічні. Дії роману закидають нас у різні часові простори, інтрига зберігається до останньої сторінки.

Любовний детектив В. Даниленка «Кохання в стилі бароко» побудований на кросворді, пов'язаному з київською архітектурою та ландшафтом.

В основі сюжету – таємничі історії, пов'язані зі славнозвісним будинком з химерами відомого архітектора Владислава Городецького. На прохання Юлії Маринчук архітектор Валерій Колядевич повинен розгадати кросворд, запитання якого стосуються старовинних будинків з Києва. Для цього він звертається до книги Аполлінарія Закревського «Містика Києва». Пошуки зачарованих місць на карті древнього міста – основне заняття головних героїв. У кросворді зашифроване ім'я Юлії. Вона є фатальною жінкою, прообразом Смерті, вічним персонажем, як і пані Удача та диявол Баал-Зебуб.

Багато цікавинок заховано між сторінками роману – від містичної версії убивства художника Мурашка до спонтанної ходи псевдофольклорних персонажів, які приносять перші сніги і перетворюють калюжі на кригу.

Зв'язки між формою подвійного обрамлення, смисловим навантаженням сюжетних ліній, їхніми концептами-подіями деформують історичні факти та реалістичність стосунків між Колядевичем і Маринчук у міф, а міфологічну лінію твору «оживлюють», підкреслюючи, що між міфом і реальністю, між життям і смертю тонка межа.

Образно про містичну сугестивність твору зауважує Я. Поліщук, «роман /.../ наново відроджує київську містику, втягуючи в неї читача» [8, 426].

Сам же Даниленко так пояснює ідею «Кохання в стилі бароко»: «І процес розгадування, і кохання чоловіка й жінки, і минуле, і сучасне в романі нагадують дивний сон. Зрештою, хіба наше життя не такий же дивний сон, який зникає в момент пробудження?»

Отже, стильова манера та мотиви творчості В. Даниленка демонструють витонченість митця – майстра психологічної деталі, який, торкаючись підсвідомого та несвідомого, вміло зображує світ через примарні пророчі сни.

Митці – сюрреалісти у своїх творах звертаються саме до несвідомого – снів, галюцинацій, марень, інтуїції для того, щоб проникнути по той бік свідомості, досягнути нескінченне й вічне.

Сюрреалізм – це авангардистська течія, що виникла у 20-х роках ХХ ст. у літературі, потім поширилася на малярство, кінематографію, театр, скульптуру та інші види мистецтва. Представники сюрреалізму наголошували на важливості у творчій діяльності підсвідомого та несвідомого, реалізуючи ці начала через прийоми автоматичного письма, яке стало визначальним у творчій спадщині сюрреалістів, через правила випадковості, сновидіння тощо [6, 452].

Сюрреалістична поетика присутня у збірці В. Даниленка «Сон із дзьоба стрижа», в якій ірреальне підсвідоме існує поруч із реальним свідомим, а сни навчають гідно сприймати і життя, і любов, і смерть. Поетика прози В. Даниленка ще малодосліджена, лише певні аспекти його творчості описані в окремих статтях.

Збірка «Сон із дзьоба стрижа» починається новелою з однойменною назвою, в якій авторська оповідь зосереджена на глибинах людської душі, на підсвідомому та несвідомому, на сні та реальності. Сам автор так пояснював поєднання реального й вигаданого у творі: «У новелі «Сон із дзьоба стрижа» є історія, де описано, як чоловік із жінкою доглядають стриженя. Там точно передано фізіологію і поведінку пташеняти. Одного разу під своїм будинком я знайшов стриженя й доглядав його, доки воно не полетіло. Перед тим, як написати новий твір, я вибираю будинок, у який поселяю свого героя, вивчаю особливості його розташування і лише тоді починаю писати» [5].

Ця новела підтверджує той факт, що В. Даниленко – «здебільшого «нічний» письменник, який зазирає в темні глибини життя і знаходить потаємні пружини, що рухають світом. У нього добре розвинуте почуття ілюзорності земного життя, таємничих і містичних сил. Місто Даниленка – вмістилище солодкого гріха. У ньому панує ніч, темна, як безодня Всесвіту» [3].

Містичність присутня одразу в перших рядках твору: «Крізь тонкі гардини цідилося місячне сяйво. Воно заливало зіщулену жінку, яка обхопила руками коліна й дивилася на огарок свічки, що вихоплював із п'ятми портрет дівчини, перетягнутий чорним шовком.

– Вже ніч, – сказав чоловік.

Над лісом висів м'ясистий червоний місяць, сонце коханців і горлорізів...» [4, 17].

На фоні такої лиховісної колористики (чорний шовк, червоний місяць) автор новели розповідає про цілком загадкову смерть вісімнадцятирічної Лесі, яку «знайшли зарізаною в Голосіївському парку» [4, 18]. Червоний колір має багатомірне значення. З одного боку, червоне символізує радість, красу, любов і повноту життя, а з іншого – ворожнечу, помсту, війну. У новелі В. Даниленка червоний колір асоціюється з кров'ю. Образ червоного місяця виступає кривавим символом неспокою, ворожості, важких

випробувань долі. Через сюрреалістичну манеру письма читач відчуває постійну напругу.

Психоаналітик З. Фройд стверджував, що «тлумачення сновидінь є царською дорогою до пізнання несвідомого в духовному житті» [9, 531]. На думку О. Бідюк, «заслуга З. Фрейда у дослідженні сновидінь має однаково величезне значення: він звернув увагу на те, що мова сновидінь є символічною, має численні підтексти, подвійне семантичне навантаження, а, отже, значущим постає кожен мікрообраз» [2, 4].

Знаковою фігурою міфопоетичного письма для сучасної літератури є Галина Пагутяк. Вона ввійшла в літературу рано, двадцятирічною дівчиною, ввійшла стрімко і сміливо. Дебютувала великими творами, і в кожному була іншою. Згодом Г. Пагутяк подивувала своїх прихильників філігранною малою прозою. У своїх новелах в декількох рядках, в одному абзаці, вона творить образи надзвичайної сили й яскравості. Галині Пагутяк властиві фантастично-символічна манера письма, прорив до «вигаданого світу», потяг до містики та безнастанних пошуків спасіння людської душі. Письменниця постійно прагне зазирнути і за межу людської свідомості та осмислювати пограничний стан людського буття.

Попри певний ступінь метажанрової дифузії, саме в межах містики правомірно розглядати твори Г. Пагутяк, адже саме за рахунок містичного компонента уможлиблюється створення унікальної модальності її творів, художній світ яких перебуває на межі фантастики, об'єктивної реальності й реальності психічних феноменів сну, марення, мрії. Як визнала сама письменниця у своєму інтерв'ю з В. Панченком, містика є для неї виходом поза межі «автоматизованої цивілізації, яка нищить душу».

Щодо роману Г. Пагутяк «Урізька готика», то О. Мкртчян робить такий висновок: «Подієва канва – не головне у романі для Галини Пагутяк. Сам хід буття і, так би мовити, перебіг подій у небутті привертають її увагу, і вона береться передати найпотаємніші порухи кожного свого героя, тільки-но наближається до нього. Через це динаміка роману досить повільна та нерозгалужена, натомість ми маємо змогу відчути просторово-часовий присмак зображуваного» [7].

Дія роману відбувається десь наприкінці XIX століття в невігданому селі Уріж, що знаходиться за 93 км від Львова, 6 км від Нагуєвич, рідного села Івана Франка. Географічні реалії у творі відіграють важливу роль. Саме це містечко письменник описав в одному із нарисів «Спалення опирів у селі Нагуєвичах у 1831 році». Франко використав спогади очевидців, які переповідали про звичаї і ритуали, що панували в цьому селі. Відлуння цієї легенди присутні у долях героїв твору Г. Пагутяк.

Авторка досліджує психологію персонажів, акцентуючи увагу на духовному виборі людини, що має в собі частинку зла (зло тут хтонічне, прадавнє). Головний герой Петро вибирає між хтонічним злом у собі (він упир), абстрактним добром християнства, яке приводить до кривавих розправ над іншими упирями.

Люди, які з'являються мимохідь в Урожі, наприклад, мандрівний фотограф Юліан Стеблинський, навіть не виявляє бажання розв'язати загадки «урізької готики», а лише прагне одного: зафіксувати цей окремих незрозумілий світ на фотографічних відбитках.

Ще один герой роману, священник Антоній, який записує історію Урожа. Проте й він нічого змінити не може, незважаючи на свій беззастережний авторитет серед селян, яких намагається відвернути від забобонів. І все ж — «як умре їхній старенький єгомось, люди знов почнуть палити опирів на терновому вогні».

У героїв роману постає два виходи. Один із них — дочекатися, поки щось зміниться в цьому світі. Інший — забратися звідси геть, тобто до Америки. Товариш Юліана, «корабельний агент» Влодко, який шукає по селах охочих поїхати на освоєння нових земель, які сам ніколи навіть не бачив. «Уяви, що все це обман, і такої Америки не існує, як немає Атлантиди чи Ельдорадо. А ти відправляєш людей невідомо куди...». Перед героями твору постає вибір між незворотністю й невідомістю.

Письменниця не прагне розважати читача. Вона хоче застерегти його від нього ж самого. Г. Пагутяк зізнається: усі її книги народжені снами, отже, є підстави вважати її стиль сюрреалістичним. Книжки Г. Пагутяк переважно гіркі, проте й у неї буває дім на сонячному острові посеред ріки у глухому поліському селі, де людина начебто чувається в безпеці. Ця безпека оманлива, вона нагадує затишшя перед бурею: люди спинилися над прірвою й вдивляються в тумани невідомості. Авторка взялася за перо, щоб описати все, що відбувається й відбудеться з нею самою, а також із усіма нами.

Сучасна література формує специфічне світовідчуття, і, поєднуючись із іншими формами мистецтва, залишається одним з ключових механізмів культурної репродукції.

Молодь як особлива соціальна група, дуже чутлива до змін і різноманітних культурних впливів, є благодатним підґрунтям для засвоєння трансльованих літературою культурних образів, норм, ідентифікаційних моделей.

Сучасна українська проза за рахунок містично-детективного елемента розширює читацькі горизонти, інтерпретуючи основи санспенсу, хоррору і т.д. Вона збільшує жанрово-тематичну площину твору, актуалізує забуту традицію, заповнює нішу популярної літератури, творить нову типологію героїв.

Джерела:

1. Біла А. Сюрреалізм : наукове видання / А. Біла. — К. : Темпора, 2010. — 208 с.
2. Бідюк О. В. Символіка сновидінь у структурі художнього тексту: психоаналітичний аспект / О. Бідюк // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: зб. наук. праць / редкол. Я. Поліщук та ін. — Рівне : РДГУ, 2007. — Вип. XVII. — С. 4-11.

3. Володимир Даниленко: рівень національної літератури визначають аристократичні проекти [Електронний ресурс] // Спецкор. – 2008. – Режим доступу : http://spetskor.dp.ua/art_767.php.
4. Даниленко В. Сон із дзьоба стрижа: Оповідання / В. Даниленко. – Львів : ЛА «Піраміда», 2006. – 384 с.
5. Кононенко Є. Володимир Даниленко і література з пробірки (Розмова з «єдиним чоловіком» сучасної української літератури) [Електронний ресурс] / Є. Кононенко. – 2006. – Режим доступу: <http://www.polinfo.poltava.ua/index.php?nomer=95>.
6. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – Т. 2. – 624 с.
7. Мкртчян О. «Урізька готика» Галини Пагутяк як спрага за іншим буттям [Електронний ресурс] / О. Мкртчян. – Режим доступу: <http://sumno.com/literature-review/urizka-gotyka-galyny-pagutyak-yak-spraga-za-inshym>.
8. Поліщук Я. Київський бестіарій / Я. Поліщук // Альманах «ЛітАкцент». – К. : Темпора, 2010. – С. 426–433.
9. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд. – Минск : Попурри, 2003. – 574 с.
10. Swartwood R. Introduction // *Hint Fiction: an Anthology of Stories in 25 Words or Fewer* / Ed. by R. Sawrtwood. – W.W. Norton & Company Ltd. – N.-Y., L.: 2011. – P. 21-30.